

Huvudgudstjänst – ett instrumentellt eller innehållsligt begrepp?

Huvudgudstjänst är ett centralt begrepp i den kyrkorättsliga regleringen av Svenska kyrkans gudstjänstfirande. Ändå har termen inte någon entydig definition.¹ Och termen tycks användas på olika sätt i kyrkoordningen och i kyrkohandboken. Avsikten här är:

- (1) att göra en historisk översikt hur termen har använts i Svenska kyrkan;
- (2) att analysera begreppets användning i nu gällande kyrkoordningen (2023) och i nu gällande kyrkohandbok (2018) samt att jämföra kyrkohandbokens användning med kyrkoordningens;
- (3) att ge en definition av begreppet.

I nu gällande kyrkoordning (2023) används ”huvudgudstjänst” uteslutande i kap. 17 och 18. Första gången är i 17 kap. 3 § där det framgår att huvudgudstjänst ska firas:²

I varje församling som inte ingår i ett pastorat och i varje pastorat ska en huvudgudstjänst i form av den allmänna gudstjänsten firas alla söndagar och kyrkliga helgdagar om inte domkapitlet för visst tillfälle har medgivit något annat.

Paragrafen fick sin nuvarande lydelse efter beslut av kyrkomötet 2017.³ Någon definition av begreppet ges inte i kyrkoordningen. I kyrkostyrelsens skrivelse till kyrkomötet 2017 ställs däremot den retoriska frågan ”Vad innebär huvudgudstjänstbegreppet?”⁴ Och svaret är bl.a. att begreppet ska

- (a) ”värna ett igenkännande i det gemensamma gudstjänstfirandet i hela Svenska kyrkan”;
- (b) vara ”ett redskap för domkapitlens tillsyn” och, som sådant,
- (c) samspela med gudstjänstplan och församlingsinstruktion ”genom att antalet huvudgudstjänster och hur många av dessa som firas med nattvard anges i församlingsinstruktionen”.

När kyrkostyrelsens skrivelse analyseras i kommentaren till kyrkoordningen framhålls att kyrkostyrelsens syn på huvudgudstjänst framstår som mer instrumentell än innehållslig.⁵

I den fortsatta framställningen kommer både de tre motiven till begreppet huvudgudstjänst och termerna ”innehållslig” och ”instrumentell” att användas som analysverktyg. ”Innehållslig” refererar då till huvudgudstjänstens ”hur”, dvs. huvudgudstjänstens gestaltning och utformning, och ”instrumentell” till huvudgudstjänstens ”att” och att huvudgudstjänstbegreppet tjänar som ett instrument att uppnå något som ligger utanför huvudgudstjänstens faktiska gestaltning och utformning.

---

¹ Jfr Edqvist m.fl. (2022), s. 308.

² Referenser med kapitel och paragraf avser, om inte annat framgår, kyrkoordningen.

³ SvKB 2017:14.

⁴ KsSkr 2017:6, s. 23.

⁵ Edqvist m.fl. (2022), s. 309.

1. Historik över begreppet huvudgudstjänst

Försöksordningen 1976

”Huvudgudstjänst” som kyrkorättsligt begrepp återfinns första gången i utredningen ”Svenska kyrkan gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster” (SOU 1974:66), ett av flera betänkanden från kyrkohandbokskommittén 1968.

Själva ordet användes dock tidigare och myntades alltså inte av kommittén. De äldsta beläggen tycks vara från 1864. I Aftonbladet 4 januari 1864 omtalas ”den katolska hufvudgudstjensten”, med hänseende på den viktigaste mässan en söndag.⁶ Professor Carl Axel Torén (1813–1904) använder det samma år: ”Man har klandrat, att vår Svenska kyrkas hufvudgudstjenst begynner med denna hymnus Seraphicus [dvs. Helig, helig, helig]”.⁷

När kyrkohandbokskommittén lanserar ”huvudgudstjänst” som ett kyrkorättsligt begrepp 1974 avser man ”vad som i 1686 års kyrkolag kap. 2 §§ 3 och 5 kallas högpredikan och som enligt kyrkolagen skall hållas varje sön- och helgdag såväl ’uti alla städer’ som ’uti landskyrkorna’”.⁸ Denna definition skulle också passa in på ovanstående citat av Torén. 1974 är den då gällande kyrkohandboken från 1942 (HB 1942) och huvudgudstjänst motsvaras i första hand av högmässa med nattvard, högmässa utan nattvard samt högmässa med infogat skriftemål. Under vissa omständigheter kan det också motsvara ordningen för barngudstjänst samt ordningen för förkortad högmässa.

Anledningen till att termen förs in i den kyrkorättsliga regleringen är att man vill kunna göra en åtskillnad mellan olika typer av gudstjänster. Kommittén vill – vilket framgår redan i utredningens titel – skilja mellan ”huvudgudstjänster” och ”övriga gudstjänster”.

Huvudgudstjänsterna ska vara ”den normala församlingsgudstjänsten på sön- och helgdagar”.⁹ Här har kommitténs avsikt varit att förena ”liturgisk stabilitet” med ”variationsrikedom”. Den liturgiska stabiliteten handlar om att församlingen ska ”kunna finna sig tillrätta i den välkända gudstjänststrukturen”,¹⁰ medan variationsrikedomen tillgodoses dels genom olika ordningar för huvudgudstjänst, dels genom vissa valmöjligheter i respektive ordning. De ordningar för huvudgudstjänst som kommittén föreslår är högmässa med nattvard, högmässa utan nattvard, familjegudstjänst samt söndagsgudstjänst. Därtill föreslås temamässa och temagudstjänst kunna vara huvudgudstjänst vid enstaka tillfällen.

”Övriga gudstjänster” ska tillgodose församlingens behov av gudstjänstformer utöver huvudgudstjänsterna. De har inte samma fasta struktur och en större variationsrikedom.¹¹

---

⁶ Aftonbladet, 4 januari 1864, s. 3. <https://kb.tidningar.se> (2023-01-23).

⁷ Carl Axel Torén ”Om adorationen, betraktad såsom ett särskilt moment af den Evangelisk-Lutherska culten. (Tal vid Rectorsemetets nedläggande)”. I *Uppsala universitets årsskrift. 1864. Theologie*, s. 9.

⁸ SOU 1974:66, s. IX. Framställningen bygger, om inte annat framgår, på SOU 1974:66, s. IX–XI, 138–139, 141–142.

⁹ SOU 1974:66, s. 138.

¹⁰ SOU 1974:66, s. 138.

¹¹ De ”övriga gudstjänsterna” är skriftemålmässa, veckomässa, bordsmässa, temamässa, ett antal mässor som utgår från bestämda bibelord (Tomasmässa, Tiberiasmässa, Emmausmässa och Kornbrödsmässa), Jerusalemässa, temagudstjänst samt söndagsbön

Skillnaden mellan huvudgudstjänster och övriga gudstjänster markeras tydligt i förordning (SFS 1976:204) om alternativ ordning för gudstjänster inom svenska kyrkan som antas utifrån kommitténs förslag; den gäller från 1976 till 1986. För att försöksordningarna ska kunna användas som huvudgudstjänst krävs alltid kyrkorådets beslut, och innan kyrkorådet fattar beslut ska de samråda med församlingens präster och kyrkomusiker (§§ 2–4). Om man däremot inte använder ordningarna som huvudgudstjänst fattas däremot endast beslut av ”pastor”, dvs. kyrkoherden, förutom vid temamässa som även kräver domkapitlets tillstånd (§ 5). Och kyrkoherden behöver inte samråda med någon innan beslut.

I förordningen finns också en skillnad mellan olika typer av huvudgudstjänster. För att få använda försöksordningarna för högmässa med nattvard och högmässa utan nattvard samt långfredagsgudstjänst krävs endast beslut i kyrkorådet (§ 2). Däremot kan ordningarna för familjegudstjänst, söndagsgudstjänst, temamässa eller temagudstjänst bara användas som huvudgudstjänst i den omfattning domkapitlet medger. Och domkapitlet får fatta ett sådant beslut efter begäran av församlingens kyrkoråd (§§ 3–4). För temamässa och temagudstjänst, som enligt försöksordningen i princip hade fri gestaltning förutom att temamässan måste innehålla instiftelseorden, gäller därtill att domkapitlets medgivande bara kan vara ”för visst tillfälle” och under förutsättning att man håller sig till högmässans¹² eller veckomässans struktur (§ 4). Även annan liturgisk musik i huvudgudstjänsten än den fastställda kan användas efter medgivande av domkapitlet och beslut i kyrkorådet (§ 6).

Det finns här en klar distinktion mellan olika former för huvudgudstjänster. De formerna som har lång tradition i Svenska kyrkan och tidigare varit normalformen för ”högpredikan” kräver bara lokala beslut. De former som inte varit de normala men som kunnat användas i viss omfattning (familjegudstjänst som motsvarighet till barngudstjänst och söndagsgudstjänst till förkortad högmässa) eller som är helt nya (temamässa och temagudstjänst) kräver däremot medgivande från domkapitlet. Vad gäller temamässa och temagudstjänst ska domkapitlet också ange ”vilket ritual som skall användas” (§ 4).

Detta innebär t.ex. att familjegudstjänst kunde firas efter beslut av kyrkoherden om det också i församlingen firades huvudgudstjänst i form av t.ex. högmässa med nattvard samma söndag, men att det krävdes kyrkorådets beslut och domkapitlets medgivande om den skulle firas som huvudgudstjänst.

Motiven till införandet och utformningen av regleringen tycks i första hand vara att värna enhetlighet och igenkännande för ”den normala församlingsgudstjänsten på sön- och helgdagar”. Huvudgudstjänsten ska följa en fastställd ordning, antingen given i försöksordningen eller med domkapitlets medgivande. Den lokala församlingen kan inte på egen hand bestämma hur huvudgudstjänsten ska se ut.

Begreppet blir också ett redskap för domkapitlets tillsyn. Domkapitlet beslutar hur ofta familjegudstjänst och söndagsgudstjänst kan firas som huvudgudstjänst och hur ordningen för temagudstjänst ser ut när det är huvudgudstjänst. Om gudstjänsterna däremot inte är huvudgudstjänst fattas inget beslut i domkapitlet. Vad gäller temamässa – huvudgudstjänst eller inte – är det, som ovan visats, alltid ett domkapitelsbeslut

Begreppet huvudgudstjänst framstår därmed som ett instrumentellt begrepp. Det implicerar däremot inte något visst innehåll, förutom ett bestämt antal ordningar för huvudgudstjänst. De olika

---

¹² ”Högmässa” här kan alltså betyda såväl högmässa med som högmässa utan nattvard.

ordningarna för huvudgudstjänst är sinsemellan olika. Man kan också utforma ordningar som avviker från dessa – temamässa och temagudstjänst – under förutsättning att domkapitlet också godkänner det för användning som huvudgudstjänst. Det finns heller inget explicit i innehållet i en gudstjänst som bara får förekomma i huvudgudstjänsten, utan alla moment i en huvudgudstjänst kan också användas i en gudstjänst som inte är huvudgudstjänst.

Kyrkohandboken 1986

I kyrkohandboken 1986 (HB 1986) återfinns också begreppen "huvudgudstjänst" och "övriga gudstjänster". Tillsammans benämns de "allmän gudstjänst". Förutom de gudstjänster som förekommit i försöksordningen 1976 – ibland med ny benämning – har ytterligare två ordningar för huvudgudstjänst tillkommit. Terminologin har renodlats så att "mässa" alltid refererar till en nattvardsgudstjänst, medan "gudstjänst" signalerar att nattvard inte firas. Samtidigt är "gudstjänst" fortfarande en sammanfattande term, vilket begreppen "huvudgudstjänst" och "allmänna gudstjänst" visar.

Huvudgudstjänster med nattvard är högmässa – som renodlats att vara ett begrepp för nattvardsgudstjänst –, söndagsmässa samt familjemässa. De senare är tillskott jämfört med regleringen från 1976. Högmässogudstjänst (högmässa utan nattvard enligt terminologin från HB 1942), söndagsgudstjänst och familjegudstjänst är huvudgudstjänster utan nattvard. Därtill finns också en särskild ordning för julotta respektive långfredagsgudstjänst som kan firas som huvudgudstjänst. Fem ordningar finns för övriga gudstjänster.¹³

I den kyrkliga kungörelse som reglerar användningen av kyrkohandboken (SKFS 1986:3) framgår att huvudgudstjänst skall firas i församlingarna "varje söndag och helgdag", att två eller flera församlingar får fira gemensam huvudgudstjänst under förutsättning att domkapitlet medger det samt att temamässa och temagudstjänst kan firas som huvudgudstjänst "i vissa fall" under förutsättning att domkapitlet medger det (5 §); ordningen ska då följa gudstjänststrukturen i någon av ordningarna för huvudgudstjänst. Av kungörelsen framgår mer explicit att de ovan uppräknade gudstjänsterna är huvudgudstjänster (3 §), att domkapitlet får meddela föreskrifter om minsta antal huvudgudstjänster i form av högmässa (men inte för övriga huvudgudstjänster) samt minsta antalet övriga gudstjänster som under ett kyrkoår ska firas i varje församling (6 §). Kyrkorådet får meddela vilka former av huvudgudstjänst som ska användas i församlingen utöver högmässa (7 §).

Liksom vid försöksordningen 1976 framstår begreppet huvudgudstjänst som huvudsakligen instrumentellt. Bestämmelserna kring huvudgudstjänsten tycks vara utformade för att värna enhetlighet och igenkännande. Det finns ett bestämt antal olika ordningar i kyrkohandboken som kan användas vid huvudgudstjänst. Kyrkorådet kan också begränsa antalet olika ordningar som används i en enskild församling och därmed värna en kontinuitet i gudstjänstlivet som är längre än en enskild prästs tjänstgöringstid.

Begreppet ger också underlag för domkapitlets tillsyn vid åtminstone två tillfällen: när två eller flera församlingar vill fira gemensam huvudgudstjänst samt när temamässa och temagudstjänst ska firas som huvudgudstjänst. I en församling som inte firar temamässa/temagudstjänst som huvudgudstjänst och som inte vill sammanlysa huvudgudstjänsten med annan församling, framstår dock begreppet högmässa som mer kraftfullt för domkapitlets tillsyn. Där finns ju möjlighet att föreskriva minsta antal huvudgudstjänst i form av högmässa. Minimnivån ligger alltså utanför såväl kyrkorådets som kyrkoherdens kontroll.

---

¹³ Dessa är veckomässa, sjukkommunion och temamässa samt samt söndagsbön/veckobön och temagudstjänst

I bestämmelserna framgår också ett nära samband mellan huvudgudstjänsten och förståelsen vad en församling är. Huvudprincipen är att huvudgudstjänst firas i alla församling söndagar och kyrkliga helgdagar.

Begreppet huvudgudstjänst har också i begränsad omfattning innehållsliga aspekter. Utgångspunkten är ju att huvudgudstjänsten firas enligt ett begränsat antal olika ordningar. Och dessa ordningar har ju ett fastställt innehåll. Däremot finns inga innehållsliga moment i huvudgudstjänsten som inte också kan användas i en mässa eller gudstjänst som inte är huvudgudstjänst.

Kyrkoordningen 2000

Kyrkoordningen arbetades fram inför Svenska kyrkans relationsändring till staten. I den initialt antagna versionen av kyrkoordningen återfinns begreppet huvudgudstjänst huvudsakligen i kyrkoordningens kap. 17 och kap. 18. Den ovan citerade paragrafen – 17 kap. 3 § – hade då en annan lydelse:

I varje församling skall det firas en huvudgudstjänst alla söndagar och kyrkliga helgdagar.

En huvudgudstjänst får dock firas gemensamt för två eller flera församlingar, om domkapitlet medger det. Innan domkapitlet fattar ett sådant beslut skall de berörda församlingarna ges tillfälle att yttra sig.

Om församlingens huvudgudstjänst flyttas till en annan församling skall en gudstjänst ändå firas i församlingen under veckan.

Finns det särskilda skäl får domkapitlet medge undantag från bestämmelserna i tredje stycket.

I förarbetena framgår att man i huvudsak har strävat efter att formulera vad som gällde även före 1 januari 2000.¹⁴ Paragrafen har därmed stora likheter med SKFS 1986:3, som har redogjorts för ovan. Bestämmelsen i tredje stycket torde dock vara ny. Motsvarande bestämmelser finns i numera upphävda 37 kap. 2 § där det framgick att alla församlingar skulle "fira en huvudgudstjänst varje söndag och annan kyrklig helgdag eller åtminstone en gudstjänst varje vecka".¹⁵ Här framträder sambandet mellan huvudgudstjänsten och församlingsbegreppet: utgångspunkten är att en församling ska fira huvudgudstjänst varje vecka.

De motiv vi tidigare sett i regleringen återkommer här. Domkapitlets tillsyningsansvar framträder genom att det inte är församlingarna som fattar beslut att gemensamt fira huvudgudstjänster (17 kap. 3 §) samt att domkapitlet fattar beslut om minsta antal huvudgudstjänster med nattvard (17 kap. 5 §) och ger tillstånd att huvudgudstjänst får firas med en församling i ett annat kristet trossamfund (17 kap. 7 §).

Enhetligheten och igenkännandet värnas på samma sätt som tidigare, eftersom kyrkoordningen i princip övertar de bestämmelser kring 1986 års kyrkohandbok som gällde före år 2000. Det framgår explicit att huvudgudstjänst ska firas enligt någon av ordningarna för huvudgudstjänst i kyrkohandboken eller som "gudstjänst med biskops-, präst- eller diakonvigning, sändning, mottagande av kyrkoherde eller kyrkoinvigning" (17 kap. 4 §). Vidare har kyrkorådet fortsatt möjlighet att besluta vilka former av huvudgudstjänst som kan användas.

---

¹⁴ *Bekännelse, gudstjänst, kyrkomöte: Svenska kyrkans framtida organisation* (1998), s. 179.

¹⁵ SvKB 1999:1. I kyrkoordningen har gjorts och görs fortfarande en skillnad mellan kyrkliga helgdagar och kyrkliga högtidsdagar. Kyrklig högtidsdag, utan att vara kyrklig helgdag, är askonsdagen, skärtorsdagen och annandag pingst (28 kap. 1 §). På dessa tre dagar har inte funnits och finns inget krav att fira huvudgudstjänst.

En ny bestämmelse införs också för att värna igenkännandet i den lokala församlingen, nämligen att kyrkoherden fattar beslut om "huvudgudstjänstens uppbyggnad och utformning" efter samråd med kyrkoråd, präster och kyrkomusiker (17 kap. 8 §). Syftet är att inte låta gudstjänstens utformning i för stor utsträckning vara beroende av en enskild präst och att församlingen inte ska utsättas för "vad som i värsta fall kan upplevas som prästerligt godtycke".¹⁶ Däremot bestämmer tjänstgörande präst vilka av de alternativa momenten som ska användas (17 kap. 8 §). Bestämmelsen klargör därmed beslutsmandatet för kyrkoherden respektive tjänstgörande präst.

Huvudsakligen ser vi här, liksom tidigare, en instrumentell användning av begreppet huvudgudstjänst. De innehållsliga aspekterna som vi såg i regleringen kring HB 1986 kvarstår. Ytterligare en innehållslig aspekt finns i och med att kyrkoherden ges rätt att fatta beslut om "huvudgudstjänstens uppbyggnad och utformning". Men syftet med bestämmelsen är inte att ge huvudgudstjänsten ett visst innehåll eller definiera begreppet innehållsligt, utan syftet är instrumentellt: genom begreppet huvudgudstjänst ska enhetlighet och igenkännande för den lokala församlingen värnas.

Kyrkomötet 2005

Kyrkomötet 2005 beslutade, på förslag av kyrkostyrelsen, att förenkla hanteringen när två eller fler församlingar firade gemensam huvudgudstjänst. Det klargjordes att det sker på begäran av en församling och att undantaget – om det inte är vid ett enstaka tillfälle – ska skrivas in i församlingsinstruktionen. Huvudregeln kvarstod dock, att alla församlingar skulle fira huvudgudstjänst söndagar och kyrkliga helgdagar. I 37 kap. 2 § sker en motsvarande förändring.¹⁷ Kyrkostyrelsen motiverar sin förändring med att "gudstjänstlivet alltid bör utformas med pastorala hänsynstaganden av olika slag utifrån lokala förhållanden och förutsättningar. Detta har [...] inte innefattat något ifrågasättande av huvudregeln om huvudgudstjänster varje söndag och kyrklig helgdag".¹⁸

Till kyrkomötet 2005 inkom också Ola Isacsson (POSK; partipolitiskt obundna i Svenska kyrkan) med en motion där han konstaterar att de då gällande bestämmelserna i 37 kap. 2 § medför att församlingar läggs samman. Han argumenterar för dessa bestämmelser också borde användas för att göra församlingsdelningar när det i församlingar med flera kyrkor finns distrikt som skulle kunna utgöra egen församling.¹⁹ När läronämnden behandlar såväl kyrkostyrelsens skrivelse som Isacssons motion anför man: "I anslutning till motion 2005:100 vill Läronämnden framhålla att en bearbetning av frågor om gudstjänstlivet som helhet och dess betydelse för en församlings identitet är lika angelägen för stora som för små församlingar. I detta sammanhang finner Läronämnden att begreppet huvudgudstjänst behöver bli föremål för prövning."²⁰ Exakt vad som behöver prövas framgår inte av läronämndens yttrande, men det skulle kunna avses hur begreppet huvudgudstjänst relaterar till begreppet församling och på vad sätt huvudgudstjänsten är konstitutiv för en församling.

---

¹⁶ *Bekännelse, gudstjänst, kyrkomöte: Svenska kyrkans framtida organisation* (1998), s. 109.

¹⁷ SvKB 2005:6.

¹⁸ KsSkr 2005:11.

¹⁹ Isacsson (2005).

²⁰ Ln 2005:2y.

Handboksförslaget 2012

Handboksförslaget 2012 (HBF 2012) kommer aldrig att läggas på kyrkomötets bord, men det utgör ett bakgrundsmaterial till nu gällande handbok. Det är därför relevant att se vad som anförs om huvudgudstjänsten där.

Som ett led i arbetet med HBF 2012 görs en utredning på kyrkokansliet kring bl.a. begreppet huvudgudstjänst.²¹ Det framgår inte, men framstår inte som orimligt, att läronämndens yttrande 2005:2y är en anledning till denna utredning. Utredningen i sig har tyvärr inte gått att finna.

I arbetet med HBF 2012 framstår huvudmotivet för begreppet huvudgudstjänst vara att det "fungerar som redskap för domkapitlens tillsyn".²² Man utvecklar detta och skriver:

Flera huvudgudstjänster kan firas samma dag i en församling, till exempel i stora församlingar med många kyrkor och kapell. Antalet huvudgudstjänster och vilka huvudgudstjänster som firas i en församling anges i församlingsinstruktionen som utfärdas av domkapitlet efter att ha godkänts av församlingens beslutade organ och kyrkoherden. I församlingsinstruktionen anges även det minimiantal huvudgudstjänster med nattvard som ska firas i församlingen under ett år.²³

Den citerade texten motsvarar inte på alla punkter det dåvarande regelverket för församlingsinstruktion. Det framstår som oklart om avsikten var att beskriva regelverket eller att föreslå förändringar av det. Några förslag på förändringar av kyrkoordningen lämnas dock inte. Texten återfinns inte bara i förklaringarna till HBF 2012. I själva förslaget till kyrkohandbok 2012 återkommer i princip samma text, förutom satsen "till exempel ... kapell".²⁴ Texten återfinns sedan lätt bearbetad i såväl handboksförslaget 2016 som i nu gällande kyrkohandbok.²⁵ Det finns därför anledning att analysera vad HBF 2012 kan ha menat. I princip är det fyra faktapåståenden som ges.

(1) Flera huvudgudstjänster kan firas samma dag i en församling.

Detta torde vara första förekomsten i ett officiellt dokument inom Svenska kyrkan av påståendet att en församling kan fira flera huvudgudstjänster samma dag. Något explicit stöd för ett sådant påstående finns inte i kyrkoordningen. Frågan kommer att diskuteras mer utförligt senare.

(2) Antalet huvudgudstjänst som firas i en församling ska anges i församlingsinstruktionen.

En sådan generell bestämmelse har aldrig funnits i kyrkoordningen. Det är tänkbart att handboks-kommittén refererar till 17 kap. 3 §. I den lydelse det hade 2006–2013 framgick att huvudregeln var att huvudgudstjänst skulle firas i varje församling alla söndagar och kyrkliga helgdagar. Det framgick också att domkapitlet får besluta om undantag och att detta, om det inte gällde undantag vid enstaka tillfällen, skulle skrivas in i församlingsinstruktionen.²⁶ För de församlingar som inte firade huvudgudstjänst alla söndagar och kyrkliga helgdagar framstår kyrkohandboks-kommitténs yttrande därmed som korrekt, men inte för övriga församlingar.

Det är också tänkbart att handboks-kommittén refererar till den förändring av nämnda paragraf som trädde i kraft 1 januari 2014 efter beslut av kyrkomötet 2012. Som vi senare ska se, innebar detta dels att församlingar som inte ingår i pastorat ska fira huvudgudstjänst varje söndag och kyrklig

---

²¹ Förklaringar till förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1 (2012), s. 16.

²² Förklaringar till förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1 (2012), s. 28.

²³ Förklaringar till förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1 (2012), s. 65.

²⁴ HBF 2012, s. 10.

²⁵ HBF 2016, s. 17. HB 2017, s. 13.

²⁶ SvKB 2005:6.

helgdag, medan det för församlingar som ingår i pastorat ska regleras i församlingsinstruktionen hur många huvudgudstjänster som ska firas; miniminivån i pastoratet är att det firas en huvudgudstjänst varje söndag och kyrklig helgdag. I så fall är handbokskommitténs formulering korrekt för församlingar som ingår i pastorat, men inte för församlingar som inte ingår i pastorat. Oavsett vilka av dessa två tolkningsalternativ som är korrekt, så kvarstår faktum att det aldrig funnits vare sig en generell bestämmelse eller ett förslag på en generell bestämmelse som motsvarar påståendet.

(3) Vilka huvudgudstjänster som firas i församlingen ska anges i församlingsinstruktionen.

I 17 kap. 6 § framgår beslutsordningen för andra former av huvudgudstjänst än högmässa; bestämmelsen är i sak densamma nu som då. I kommentarvolymen till 2010 års kyrkohandbok rekommenderas ("bör") att ett sådant beslut skrivs in i församlingsinstruktionen.²⁷ Någon bindande bestämmelse om detta har dock aldrig funnits. Det kan också noteras att själva rekommendationen inte förts vidare i senare upplagor av kommentarvolymen.

(4) Minimiantalet huvudgudstjänster med nattvard som ska firas i församlingen under ett år ska anges i församlingsinstruktionen.

Detta motsvarar 17 kap. 5 § enligt såväl dåvarande som nuvarande bestämmelser.²⁸

I handboksförslaget återfinns tre ordningar för huvudgudstjänst: högmässa, mässa och gudstjänst. Man skriver: "Avvägningarna i förslaget mellan Högmässa och Mässa/Gudstjänst, huvudgudstjänst och vad församlingsinstruktionen reglerar handlar om att ge utrymme för lokal flexibilitet. Det handlar också om att värna det gemensamma gudstjänstfirandet som uttrycker Svenska kyrkans tro och tradition."²⁹ Sammanfattningsvis framstår det som att HBF 2012 motiverar begreppet huvudgudstjänst dels med domkapitlets tillsyn, dels med det gemensamma gudstjänstfirandet i Svenska kyrkan och därmed någon form av igenkännande och enhetlighet. Det framstår huvudsakligen som instrumentellt. Innehållsliga aspekter av begreppet skulle kunna härledas från formuleringen att flera huvudgudstjänster kan firas samma dag i samma församling; det är här svårt att se att just den formuleringen skulle kunna uppfattas instrumentellt utifrån de bestämmelser som gällde vid den tiden.

Strukturförändringarna och kyrkomötet 2012

Vid kyrkomötet 2012 fattades beslut om Svenska kyrkans struktur som kraftigt kom att förändra organisationen. Bestämmelserna trädde i kraft 1 januari 2014. Bland annat upphörde i princip flerpastoratssamfälligheterna och ersattes av pastorat. Begreppet kyrkoråd fick delvis ny innebörd och begreppet församlingsråd introducerades.

Även definitionen av församlingsbegreppet i 37 kap. förändrades. I tidigare bestämmelser fanns ju ett krav att församlingen skulle fira huvudgudstjänst varje söndag och kyrklig helgdag, men domkapitlet kunde bevilja undantag. I beslutet av kyrkomötet 2012 framgår att en församling som inte ingår i ett pastorat fortsatt ska fira huvudgudstjänst varje söndag och kyrklig helgdag (17 kap. 3 §; 37 kap. 2 §). För en församling som ingår i ett pastorat ska gudstjänst firas i enlighet med det som framgår i församlingsinstruktionen (37 kap. 3 § punkt 1). Minimnivån i pastoratet är att det firas en huvudgudstjänst varje söndag och kyrklig helgdag, men domkapitlet ska i församlingsinstruktionen ange vad som ska gälla huvudgudstjänsterna i församlingarna.³⁰ I princip

---

²⁷ Edqvist m.fl. (2010), s. 258.

²⁸ Bestämmelsen har aldrig förändrats utan har samma lydelse nu (2023) som när kyrkoordningen antogs av kyrkomötet 1999.

²⁹ *Förklaringar till förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1* (2012), s. 65.

³⁰ SvKB 2012:14.

blir därmed domkapitlet fri att kräva allt ifrån huvudgudstjänst i alla församlingar i pastoratet varje söndag och kyrklig helgdag till att endast kräva kyrkoordningens miniminivå.

Kyrkostyrelsen motiverar förändringen med att man vill ”öppna möjlighet för större variation och anpassning av församlingens gudstjänstfirande till lokala behov”.³¹ Den starka koppling mellan huvudgudstjänsten och församlingen som kyrkoordningen dittills uppvisat försvinner. Förutom att begreppet huvudgudstjänst delvis frikopplas från församlingsbegreppet, framstår användningen av begreppet huvudgudstjänst fortfarande vara instrumentellt. De förändringar som görs handlar ju om domkapitlets påverkan på det lokala gudstjänstlivet, men endast vad gäller huvudgudstjänster.

Sammanfattning

I den historiska översikten har vi kunnat se de tre motiven som kyrkostyrelsen anförde 2017.

Huvudgudstjänstbegreppet har introducerats och bibehållits för att värna om enhetligheten och igenkännandet i Svenska kyrkans gudstjänstliv. Det är ett genomgående motiv sedan begreppet infördes i den kyrkorättsliga regleringen.

Det är också ett redskap för domkapitlets tillsyn. Detta motiv kan också sägas vara genomgående sedan begreppet huvudgudstjänst introducerades, men fått ökad tyngd i och med kyrkoordningens tillkomst och förändringar i dess bestämmelser.

Kopplingen mellan definitionen av en församling och huvudgudstjänstbegreppet infördes i en bemärkelse 1986 (även om själva fenomenet att en församling skulle fira gudstjänst enligt en fastlagd ordning på söndagen inte var nytt). Det kvarstod i princip till 2014. Därefter kvarstår det för en församling som inte ingår i pastorat, medan en församling som ingår i pastorat ska fira huvudgudstjänst i den utsträckning som anges i församlingsinstruktionen.

Begreppet framstår i samtliga dessa motiv ha en huvudsakligen instrumentell användning. Innehållsligt kan huvudgudstjänsten inom kyrkohandbokens ramar se olika ut, men dessa gudstjänster – till skillnad från andra gudstjänster – rör inte församlingen ensam över. Man är bunden till domkapitlets beslut och kyrkoordningens bestämmelser rörande huvudgudstjänster. Det finns dock innehållsliga aspekter eftersom ordningen för huvudgudstjänst ska följa en av ett begränsat antal fastställda ordningar i kyrkohandboken.

---

³¹ KsSkr 2012:5, s. 87.

2. Huvudgudstjänst i nu gällande kyrkoordning och kyrkohandbok

Huvudgudstjänsten i kyrkoordningen

De bestämmelser kring huvudgudstjänsten som finns i kyrkoordningen 2023 har till stor del redan redovisats i den historiska översikten, men det finns skäl att kortfattat sammanfatta dem. Och då göra det utifrån innehållsliga respektive instrumentella aspekter på bestämmelserna.

De bestämmelser som i större eller mindre utsträckning har innehållsliga dimensioner på huvudgudstjänsten är att en huvudgudstjänst ska firas enligt bestämda ordningar (17 kap. 4 §). Kyrkohandboken (18 kap. 3 §), psalmboken (18 kap. 4 §) och evangelieboken (18 kap. 5 §) ska användas, även om det finns möjlighet att göra vissa avsteg från gudstjänstordning och psalmer (18 kap. 6 §), från kyrkohandbokens musik (18 kap. 6a §) samt från måltidens texter (18 kap. 3 § 2–3 st.). Kollekt ska tas upp om inte särskilda skäl talar mot detta (17 kap. 11 §) och är det fastställt riks- eller stiftskollekt är det den kollekten som ska tas upp (43 kap. 2 §). Nya medarbetare eller förtroendevalda bör mottagas av församlingen i en huvudgudstjänst (26 kap. 4 §). Till viss del bidrar dessa bestämmelser till att värna ett igenkännande i gudstjänstlivet genom hela Svenska kyrkan, inte minst genom att de kyrkliga böckerna är desamma.

De instrumentella dimensionerna på begreppet huvudgudstjänst framstår som mer grundläggande. Och de innehållsliga torde bli en konsekvens av de instrumentella eftersom de förra berör huvudgudstjänstens "hur", medan de instrumentella berör huvudgudstjänstens "att". Beslut att huvudgudstjänst ska firas kommer rimligen före beslut hur den gestaltas. Grundläggande för huvudgudstjänsten är att oavsett hur den gestaltas i praktiken är det inte upp till det lokala sammanhanget att avgöra om huvudgudstjänst ska firas eller inte. För en församling som inte ingår i pastorat bestäms detta i kyrkoordningen och för en församling som ingår i pastorat av domkapitlet (17 kap. 3 §). Domkapitlet får också – för alla församlingar – fastställa minsta antalet huvudgudstjänster med nattvard som ska firas under ett år (17 kap. 5 §). Det är också domkapitlet som antingen beslutar om eller som har möjlighet att upphäva beslut om undantag från kyrkohandbokens ordningar för huvudgudstjänst (18 kap. 3 § 2–3 st., 6–6a §). Domkapitlet ska också ge tillstånd till att huvudgudstjänst firas tillsammans med en församling i annat kristet trossamfund (17 kap. 7 §).

Även på det lokala planet kan man säga att huvudgudstjänstbegreppet framför allt rymmer instrumentella dimensioner som gestaltar sig i en form av maktindelning mellan kyrkoherde och förtroendevalda samt mellan kyrkoherde och övriga präster. Kyrkoordningen anger att kyrkoråd eller församlingsråd får besluta vilka former för huvudgudstjänst som utöver högmässa ska användas (17 kap. 6 §). Denna bestämmelse har dock minskat i betydelse efter att antalet former för huvudgudstjänst minskat jämfört med HB 1986. Kyrkoherden beslutar om gudstjänstplan där huvudgudstjänster och andra gudstjänster ska finnas med (17 kap. 9 §). Före beslut ska kyrkoherden samråda med kyrkoråd (församling som inte ingår i pastorat) eller församlingsråd (församling som ingår i pastorat). Kyrkoherden fattar också beslut om huvudgudstjänstens uppbyggnad och utformning (även det efter samråd), medan tjänstgörande präst beslutar vilket alternativ inom resp. moment som ska användas (17 kap. 8 §). Tjänstgörande präst och kyrkomusiker kan byta ut psalmer ur psalmboken mot andra psalmer och församlingssånger (18 kap. 4 §). Några explicita bestämmelser kring uppbyggnad och utformning finns inte vad gäller andra gudstjänster än huvudgudstjänster.³²

---

³² Jfr 17 kap. 10 § ang. beslut om psalmer och andra församlingssånger som ska användas. Bestämmelsen gäller inte endast huvudgudstjänst utan "gudstjänst".

Denna fördelning på instrumentella och innehållsliga dimensioner rimmar också väl med den uppdelning som historiskt gjorts i Svenska kyrkan mellan gudstjänstens ”att” och gudstjänstens ”hur”. Det förstnämnda har i huvudsak legat inom det kyrkorättsliga området och reglerats av kyrkolag, kyrkliga kungörelser eller – för närvarande – kyrkoordning. Det senare har reglerats inom ramen för kyrkohandbok, evangeliebok och psalmbok men också överlåtits att gestaltas lokalt i församlingen.³³

Huvudgudstjänst i kyrkohandboken

I såväl nu gällande kyrkoordning som nu gällande kyrkohandbok finns bestämmelser för huvudgudstjänsten, men kyrkoordningen är överordnad kyrkohandboken. Det är kyrkoordningen som reglerar och ger ramarna för att och på vilket sätt kyrkohandboken ska följas. Detta sker alltså bland annat i 17 kap. 4 § där det framgår att huvudgudstjänst ska firas enligt kyrkohandbokens ordning. Men det sker också i 18 kap. 3 § där det framgår att kyrkohandboken ska användas vid huvudgudstjänster och kyrkliga handlingar.

I strikt bemärkelse innebär detta att en präst och en församling är skyldig att använda kyrkohandboken eftersom det står i kyrkoordningen, men skyldigheten endast gäller i den utsträckning kyrkoordningen föreskriver. Det utesluter inte att kyrkohandboken även används utöver detta. Vidare så innebär det att i den mån kyrkoordning och kyrkohandbok är motstridande, så har kyrkoordningen företräde. Och finns det anvisningar i kyrkohandboken som inte har täckning i kyrkoordningen, måste en präst eller en församling inte rätta sig efter dessa.

I kyrkohandboken förekommer begreppet huvudgudstjänst frekvent. Inte minst för att klargöra de moment i gudstjänstordningarna som är obligatoriska (”fasta”) i en huvudgudstjänst. De specifika anvisningarna kommer inte att analyseras här, utan fokus är i stället på kyrkohandbokens inledande anvisningar och i vilken mån de ger uttryck för de bestämmelser som framkommer i kyrkoordningen.

1. Huvudgudstjänst firas enligt ordning för Högmässa eller Mässa/Gudstjänst, se vidare kyrkoordningens bestämmelser.

Detta motsvaras av bestämmelserna i 17 kap. 4 § och 18 kap. 3 § om att kyrkohandboken ska användas när huvudgudstjänst firas.

2. Den svenska evangelieboken ska användas för bibelläsningarna vid huvudgudstjänster.

Detta motsvaras av bestämmelsen i 18 kap. 5 §.

3. För anvisningar och översikt över ordningarna för Högmässa och Mässa/Gudstjänst då dessa firas som huvudgudstjänst, se sid. 20, 24, se även sid. 26–30.

På sidorna 20–21 och 24–25 i kyrkohandboken framkommer vilka moment som ska finnas med när högmässa respektive mässa/gudstjänst firas som huvudgudstjänst. Detta motsvaras av bestämmelserna i 17 kap. 4 § och 18 kap. 3 §. På s. 26–30 ges delvis samma information.

Anmärkningsvärt är dock att kyrkohandboken inte redovisar och inte tycks utgå från kyrkoordningens bestämmelser i 18 kap. 3 § att kyrkohandboken ska användas i tre fall: (1) vid huvudgudstjänster, (2) vid kyrkliga handlingar samt (3) vid huvuddelen Måltiden oavsett om det är huvudgudstjänst eller inte.

Kyrkohandboken ger anvisningar om mässa och gudstjänst som inte firas som huvudgudstjänst. Dessa anvisningar kan – förutom vad gäller mässans måltidsdel – inte anses vara bindande, eftersom

---

³³ Förklaringar till förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1 (2012), s. 28. KsSkr 2017:6, s. 16. Se även Eckerdal (1974).

det inte finns någon bestämmelse i kyrkoordningen att kyrkohandboken ska användas vid dessa tillfällen. Detsamma gäller anvisningarna kring högmässa, där kyrkohandbokens framställning anger att samma moment är fasta när högmässa firas som huvudgudstjänst och när det inte firas som huvudgudstjänst. Förutom måltidsdelen i högmässa, finns inga kyrkorättsliga bestämmelser för högmässan när den inte firas som huvudgudstjänst. Kyrkoordningen har ingen specialbestämmelse för högmässa, utan har bestämmelser för huvudgudstjänst och måltidsdelen av en högmässa (och mässa). Kyrkohandbokens anvisningar vad gäller gudstjänster, mässor och högmässor som inte firas som huvudgudstjänst är därför att uppfatta som en rekommendation (förutom vad gäller måltidsdelen). Detta framgår inte i kyrkohandboken.

4. Flera huvudgudstjänster kan firas samma dag i ett pastorat eller en församling.

Även i KsSkr 2017:6 finns påståendet att det är möjligt att fira flera huvudgudstjänster i varje församling och pastorat samt att "en huvudgudstjänst i församlingen eller pastoratet är ett minimikrav".³⁴ Vi har tidigare sett att första gången detta förekommer i en officiell text är i kommentarvolymen till HBF 2012 och att formuleringen inte motsvarade den då gällande regleringen.

Vad gäller ett pastorat är det inte svårt att se att dessa påståenden motsvaras av bestämmelser i kyrkoordningen. Miniminivån är en huvudgudstjänst i pastoratet, men domkapitlet kan besluta om ytterligare huvudgudstjänster (17 kap. 3 §).

För en församling som inte ingår i ett pastorat framstår dock formuleringen som oklar. I kyrkoordningen anges att i en sådan församling "ska en huvudgudstjänst ... firas alla söndagar och kyrkliga helgdagar". Det framgår inte i kyrkoordningen att bestämmelsen – vad gäller en församling – skulle avse en miniminivå. Det saknas bestämmelser för domkapitlet att föreskriva ytterligare huvudgudstjänster i en församling. Samtidigt är naturligtvis en församling fri att fira många gudstjänster på en söndag och kyrklig helgdag och låta dessa följa de bestämmelser som kyrkoordning och kyrkohandbok ger för huvudgudstjänsten. Frågan återkommer och diskuteras utförligare när ett förslag på definition av huvudgudstjänst presenteras.

5. Antalet huvudgudstjänster samt vilka huvudgudstjänster som firas i en församling anges i församlingsinstruktionen som utfärdas enligt bestämmelser i Kyrkoordning för Svenska kyrkan.

För en församling som inte ingår i pastorat behöver inte antalet huvudgudstjänster framgå i församlingsinstruktionen, däremot ska domkapitlet besluta vad som ska gälla i församlingarna som ingår i ett pastorat (17 kap. 3 §). I kyrkoordningen framgår dock inte att domkapitlets beslut måste vara ett bestämt antal. Det skulle likaväl kunna uttryckas t.ex. i någon form av miniminivå eller en procentuell fördelning av antalet söndagar eller söndag och kyrkliga helgdagar.

Det finns inte heller några bestämmelser att det ska framgå vilka huvudgudstjänster som ska firas vare sig för en församling som inte ingår i pastorat eller för ett pastorat och dess församlingar (jfr 57 kap. 5 § om församlingsinstruktionens innehåll).

6. I församlingsinstruktionen anges även det minsta antalet huvudgudstjänster med nattvard som firas i församlingen under ett år.

Detta motsvaras av bestämmelsen i 17 kap. 5 §.

7. Om Högmässa eller Mässa/Gudstjänst inte firas som huvudgudstjänst och utifrån ett tema som inte är kyrkoårsbestämt följs ändå strukturen för respektive gudstjänstordning. Gudstjänstordningen och dess olika moment kan gestaltas utifrån det valda temat. Momenten i Måltiden följer däremot

---

³⁴ KsSkr 2017:6, s. 32.

kyrkoandbokens texter.

Premissen i utsagan är att högmässa, mässa eller gudstjänst *inte* firas som huvudgudstjänst. Men som vi redan sett så behöver kyrkoandboken då inte användas. Anvisningen att ”strukturen för respektive gudstjänstordning” saknar täckning i nuvarande kyrkoordning. De motsvarar i stället de kyrkorättsliga bestämmelser som fanns för HB 1986. Korrekt är dock att måltiden ska följa kyrkoandbokens texter (18 kap. 3 §).

8. *När Gudstjänst leds av lekman kan den firas som huvudgudstjänst.*

Detta motsvaras av bestämmelserna i 17 kap. 12–14 §§.

Sammanfattningsvis framstår det som att kyrkoandboken inte i alla stycken ger en korrekt bild av Svenska kyrkans bestämmelser såsom de framträder i kyrkoordningen.

3. Definition av begreppet huvudgudstjänst

Vad är då en huvudgudstjänst? De instrumentella dimensionerna av begreppet (gudstjänstens "att") är grundläggande och de innehållsliga dimensionerna (gudstjänstens "hur") är en konsekvens av de instrumentella. Eftersom en gudstjänst är huvudgudstjänst, så ska den utformas på ett visst sätt. Det är inte så att utformningen i sig som gör gudstjänsten till huvudgudstjänst och det finns inga delar och moment i en huvudgudstjänst som är exklusiva, dvs. som bara får användas i en huvudgudstjänst.

En definition av huvudgudstjänst som utgår från kyrkoordningens bestämmelser behöver ta fasta på detta. Det räcker inte att ge begreppet huvudgudstjänst en innehållslig definition, att det som avgör om en gudstjänst är huvudgudstjänst "bör vara att den firas på sön- eller helgdag enligt de anvisningar för huvudgudstjänst som finns i kyrkohandboken".³⁵ En sådan definition innehåller två delar. Den första är att en huvudgudstjänst firas på sön- eller helgdag. Det andra är att den firas enligt kyrkohandbokens anvisningar för huvudgudstjänst. Den andra delen av definitionen tar inte hänsyn till att en mässa enligt kyrkohandboken kan gestaltas med exakt samma moment oavsett om det är en huvudgudstjänst eller inte, dvs. att man utifrån utformningen av en gudstjänst inte kan dra någon slutsats om det är huvudgudstjänst eller inte. Definitionen som helhet tar inte fasta på de instrumentella aspekterna av huvudgudstjänstbegreppet.

Huvudgudstjänstens "att" regleras i första hand av 17 kap. 3 §.

I varje församling som inte ingår i ett pastorat och i varje pastorat ska en huvudgudstjänst i form av den allmänna gudstjänsten firas alla söndagar och kyrkliga helgdagar om inte domkapitlet för visst tillfälle har medgivit något annat.

Det grundläggande i denna bestämmelse är inte att huvudgudstjänst ska firas i form av den allmänna gudstjänsten eller att den firas alla söndagar och kyrkliga helgdagar om inte domkapitlet medger något annat. Grundläggande i bestämmelsen är det som uttrycker huvudgudstjänstens "att", dvs. formuleringen "ska en huvudgudstjänst ... firas". Det är inte valfritt för en församling eller ett pastorat att fira huvudgudstjänst eller inte, utan regleras i kyrkoordningen och, för ett pastorat, av domkapitlet. En huvudgudstjänst bör därför utifrån nuvarande kyrkoordning förstås instrumentellt som "en gudstjänst (1) en församling eller ett pastorat måste fira, (2) i enlighet med kyrkohandbokens ordning för den allmänna gudstjänsten (3) söndagar och kyrkliga helgdagar".

Samtidigt finns det i vissa formuleringar i förarbetena till kyrkoordningen samt i handboken där begreppet huvudgudstjänst inte används på ett instrumentellt sätt. Det gäller formuleringar som uttrycker att en församling kan fira flera huvudgudstjänster på en söndag eller kyrklig helgdag. Kyrkoordningen ger ju här inte några bestämmelser som gör att detta är nödvändigt för en församling eller att domkapitlet har rätt att kräva det. Det är möjligt endast i den mån församlingen själv vill det. Och det ligger utanför de instrumentella aspekterna på huvudgudstjänst. En innehållslig definition av begreppet torde vara nödvändig för att förstå dessa formuleringar, dvs. att huvudgudstjänst definieras som att man följer de bestämmelser som finns kring begreppet i kyrkoordning och kyrkohandbok utan att domkapitel kräver det eller kan kräva det. Men en sådan förståelse finns inte i själva kyrkoordningen.

---

³⁵ Edqvist m.fl. (2022), s. 308.

Sammanfattning

Den övergripande rubriken på uppsatsen ställer frågan om huvudgudstjänst är ett innehållsligt eller instrumentellt begrepp. Med "innehållslig" har vi förstått det som handlar om huvudgudstjänstens "hur", dvs. dess gestaltning och utformning, och med "instrumentell" det som relaterar till huvudgudstjänstens "att" och att huvudgudstjänstbegreppet tjäna som ett instrument att uppnå något som ligger utanför huvudgudstjänstens faktiska gestaltning och utformning.

Den historiska genomgången har visat att begreppet huvudgudstjänst introducerades som kyrkorättsligt begrepp i samband med försöksordningarna 1976. Begreppet har sedan använts i HB 1986 och dess kyrkliga reglering, i kyrkoordningen sedan dess tillkomst samt i nuvarande handbok och de handboksförslag som föregick den.

Vare sig historiskt eller i nuvarande reglering används begreppet för att värna ett speciellt innehåll eller för att knyta ett exklusivt innehåll till huvudgudstjänsten. I stället är det en instrumentell användning av begreppet som dominerar. I huvudsak är det ett verktyg som ger domkapitlet inflytande över det lokala gudstjänstlivet samt särskiljer för en församling vid vilka gudstjänster, som inte är kyrkliga handlingar, man är skyldig att använda kyrkohandboken, psalmboken och evangelieboken samt när man är skyldig att ta upp kollekt. Som en konsekvens av att man använder handboken, tar upp kollekt etc. ges också huvudgudstjänsten ett visst innehåll som kan kännas igen från söndag till söndag och från församling till församling. Men exakt samma innehåll och utformning som en huvudgudstjänst har kan också ges en gudstjänst som inte är huvudgudstjänst.

Det föreligger dock en diskrepans mellan kyrkoordningens och nuvarande kyrkohandboks användning av begreppet huvudgudstjänst. Kyrkohandboken återger inte i alla stycken kyrkoordningens bestämmelser korrekt och i vissa passager framstår det som att kyrkohandboken definierar begreppet huvudgudstjänst utifrån att det skulle ha ett visst innehåll. Vid något tillfälle återger nuvarande handbok bestämmelser som gällde under HB 1986 och som det inte finns någon motsvarighet till i nuvarande reglering. Kyrkoordningen, med sin instrumentella förståelse av begreppet, har då företräde.

Slutligen har en definition av huvudgudstjänst, som tar sin utgångspunkt i en instrumentell förståelse av begreppet, föreslagits: "en gudstjänst (1) en församling eller ett pastorat måste fira, (2) i enlighet med kyrkohandbokens ordning för den allmänna gudstjänsten (3) söndagar och kyrkliga helgdagar".

Bilaga: Översikt över 17 kap. 3 § kyrkoordningen

Nedanstående översikt visar hur formuleringen av 17 kap. 3 § kyrkoordningen förändrats.

Kyrkoordning. Lydelse 1 januari 2000	I varje församling skall det firas en huvudgudstjänst alla söndagar och kyrkliga helgdagar. En huvudgudstjänst får dock firas gemensamt för två eller flera församlingar, om domkapitlet medger det. Innan domkapitlet fattar ett sådant beslut skall de berörda församlingarna ges tillfälle att yttra sig. Om församlingens huvudgudstjänst flyttas till en annan församling skall en gudstjänst ändå firas i församlingen under veckan. Finns det särskilda skäl får domkapitlet medge undantag från bestämmelserna i tredje stycket. (SvKB 1999:1)
Kyrkoordning. Lydelse 1 januari 2006	I varje församling skall det firas en huvudgudstjänst alla söndagar och kyrkliga helgdagar. Finns det särskilda skäl får domkapitlet på begäran av en församling i församlingsinstruktionen besluta om undantag från bestämmelserna i första stycket. I ett sådant beslut skall domkapitlet ange vad som i stället skall gälla i fråga om församlingens gudstjänstliv. Om beslutet gäller enstaka tillfällen behöver det inte finnas i församlingsinstruktionen. (SvKB 2005:6)
Kyrkoordning. Lydelse 1 januari 2014	I varje församling som inte ingår i ett pastorat och i varje pastorat ska det firas en huvudgudstjänst alla söndagar och kyrkliga helgdagar om inte domkapitlet för visst tillfälle har medgivit något annat. För ett pastorat ska domkapitlet i församlingsinstruktionen besluta vad som ska gälla beträffande huvudgudstjänster i församlingarna. (SvKB 2012:14)
Kyrkoordning. Lydelse pingstdagen 2018	I varje församling som inte ingår i ett pastorat och i varje pastorat ska en huvudgudstjänst i form av den allmänna gudstjänsten firas alla söndagar och kyrkliga helgdagar om inte domkapitlet för visst tillfälle har medgivit något annat. För ett pastorat ska domkapitlet i församlingsinstruktionen besluta vad som ska gälla beträffande huvudgudstjänster i församlingarna. (SvKB 2017:14)

Källor och litteratur

Bekännelse, gudstjänst, kyrkomöte: Svenska kyrkans framtida organisation (1998). Vol. 1998:2 av Svenska kyrkans utredningar. Uppsala: Svenska kyrkan.

Eckerdal, Lars (1974). "Kyrkolag och liturgi i Svenska kyrkan. Översikt över kyrkorättslig praxis". Sidorna 409–425 i 1968 års kyrkohandboks-kommitté. *Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bilaga 1. Gudstjänst i dag. Liturgiska utvecklingslinjer*. Vol. 1974:67 av Statens offentliga utredningar. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förl.

Edqvist, Gunnar, Friedner, Lars, Lundqvist Norling, Maria & Tibbling, Patrik (2010). *Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2022: med kommentarer och angränsande lagstiftning*. Tredje upplagan. Stockholm: Verbum.

Edqvist, Gunnar, Lundqvist Norling, Maria, Tronêt, Anna & Wikström, Migelle (2022). *Kyrkoordning för Svenska kyrkan 2022: med kommentarer och angränsande lagstiftning*. Sjätte upplagan. Stockholm: Verbum.

Förklaringar till förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1 (2012). Vol. 2012:2 av Svenska kyrkans utredningar. Stockholm: Svenska kyrkan.

HB 1942 = *Den svenska kyrkohandboken. Stadfäst av Konungen år 1942* (1974). Stockholm: Verbum/Kyrkliga centralförlaget.

HB 1986 = *Den svenska kyrkohandboken. Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte* (1987). Stockholm: Petra.

HB 2018 = *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Antagen för Svenska kyrkan av 2017 års kyrkomöte. Del 1.* Uppsala: Svenska kyrkan.

HB 2012 = *Förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1* (2012). Vol. 2012:2 av Svenska kyrkans utredningar. Stockholm: Svenska kyrkan.

HB 2016 = *Förslag. Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1* (2016). Vol. 2016:1 av Svenska kyrkans utredningar. Stockholm: Svenska kyrkan.

Isacsson, Ola (2005). *Motion till kyrkomötet 2005:100. Regler kring församlingsdelning.*
<https://km.svenskakyrkan.se/tcrot/km/2005/motioner/Mot%202005-100.shtml.html#TopOfPage> (2023-01-02).

KO 2023 = *Kyrkoordning för Svenska kyrkan. Kyrkomötets beslut (SvKB 1999:1) om Kyrkoordning för Svenska kyrkan. Ändringar införda t.o.m. SvKB 2022:7.*
https://www.svenskakyrkan.se/filer/1374643/KO_1%20jan%202023.pdf?id=2518231 (2023-01-02).

KsSkr 2005:11 = *Kyrkostyrelsens skrivelse till kyrkomötet 2005:11, Förslag till ändringar i kyrkoordningen.*
https://km.svenskakyrkan.se/tcrot/km/2005/skrivelser/k_KsSkr_2005-11_Kyrkoordningen.shtml.html#TopOfPage (2023-01-02).

KsSkr 2017:6 = *Kyrkostyrelsens skrivelse till kyrkomötet 2017:6, Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1.*
[https://www.svenskakyrkan.se/filer/KsSkr%202017_06%20\(pdf,%2039%20sidor\).pdf](https://www.svenskakyrkan.se/filer/KsSkr%202017_06%20(pdf,%2039%20sidor).pdf) (2022-12-31).

Ln 2005:2y = *Läronämndens yttrande 2005:2y, Församlingsindelning.*
<https://km.svenskakyrkan.se/tcrot/km/2005/betankanden/Ln%202005-02y.shtml.html#TopOfPage> (2022-01-03)

Kyrkor och samfund i Sverige. Omfattning och verksamhet (1963). Vol. 1963:39 av Statens Offentliga utredningar. Stockholm: Idun/Esselte.

SFS 1976:204 = *Förordning (SFS 1976:204) om alternativ ordning för gudstjänster inom svenska kyrkan.*

SKFS 1986:3 = *Kyrklig kungörelse (SKFS 1986:3) om antagande av ny kyrkohandbok för svenska kyrkan.*

SOU 1974:66 = *Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Band 1. Gudstjänstordning m.m.* (1974). Vol. 1974:66 av Statens offentliga utredningar. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förl.

SvKB = Svenska kyrkans bestämmelser. <https://www.svenskakyrkan.se/alla-bestammelser> (2022-12-31).